

Lucija Stepančič

Tomaž Kosmač: *Punk is dead.*

Ljubljana: Študentska založba (zbirka Beletrina), 2008.

“Meni je v čast, če sem razumljiv. Svoji literaturi pravim strip literatura,” izjavlja Tomaž Kosmač v svoji najnovejši zbirki kratkih zgodb. Odločitev je glede na področje avtorjeve dejavnosti še kako pravilna, v njegovem pisanju se namreč izriše svojevrsten zemljevid nočnega življenja. Pri tem pa, in prav to je najzanimivejše, ne stavi na nespečnost urbanega prizorišča, ampak na provinco, na sceno v zakotnih mestecih in po vaseh. Kartografiranje šankov zajema najprej in predvsem špuro Godovič–Idrija, izjemoma si privoščiči skok do Metelkove v Ljubljani in celo do Češke in Slovaške, na koncu pa zakroži po vsej Sloveniji, vendar je njeno pravo težišče še vedno na primorskem koncu. Slovenski road movie? Zgode in prigode povezujejo nočne vožnje, po večini z avtom, vsekakor pa vsakokrat z drugim vozilom, po navadi tudi z drugo zasedbo in v drugačnem razpoloženju, na štop ali z nacejenim prijateljem, vsekakor pa s kripo, ki je ukradena, pokvarjena ali celo oboje hkrati. Sem seveda sodijo še srečevanje z modrimi angeli, nepredvideni izstopi (oziroma metanje ven), enako nepredvideni vstopi ter neskončno pešačenje, zmrzovanje, scanje, prepiranje in fehtarjenje ter mačkasto prebujanje na kartonu in betonu. “Važno nam je bilo, da se premaknemo iz vsakdana in zastonj pijemo.” In to je to.

Prvoosebna pripoved izlušči zanimiv zombijevski lik, introvertiranega žurerja, ki v globini nočnih prigod in razgrajanja išče (in najde) svoj mir. Samoto, ki je njegov element, srečuje vedno le na najbolj utrganih veselicah, teh pa v odročnih krajih očitno ne manjka. Poleg samotnega jezdeca, pijanskega asketa, ki se pomika med različnimi prizorišči v navdihnjeni nalitosti in z nenavadno gotovostjo, se izriše scena, ki, kot v čarobnem gozdu, zaživi šele z nočjo. Tempo pripovedi je čudno vznemirljiv, saj vse povedano prepreda skrivnostni nevidni živec, ki pisca skoraj vsako noč požene ven: od tam naprej pa je vse hudo nepredvidljivo. Največji čar

zgodb tega samotarja pa je prav to, kako vanje vpadajo ljudje: kot leteči norci in s tragikomično brutalnostjo, ki jo spremljajo psovke, krohotanje, cviljenje zavor in vsakršno razbijanje. Včasih pa tudi zlovešče potihlo, tako kot junakinja zgodbe z naslovom Posilstvo: “Nič ji ni bilo. Naveličala se je peljati, pa se je vrgla po tleh.”

Eno najbolj uveljavljenih meril kozmopolitizma določenega kraja, da ne rečem prestolnice, naj bi bila tudi ponudba nočnega življenja. Na tem izpitu Ljubljana prav žalostno pogrne in tako se večina ponočnjaških avtorjev že dolgo preusmerja na prestolnice, kakršni sta Berlin in Amsterdam. Tudi pri Tomažu Kosmaču Ljubljana ni ravno ljubljena, nasprotno, razen Metelkove je le nekakšno “prazno in temačno mesto”. Zanimivo pa je to, da se od neslavne provincialnosti pogumno odvrne v še večjo zabačenost, namesto v London ali Tokio se napoti v najbližjo betulo, prav po starem alkimističnem principu, ki mračno izbija s še mračnejšim. Vse njegovo pisanje je eno samo zavračanje trendov, in to na zelo svojevrsten način. Svojo popolno ravnodušnost do novodobnih obsesij razkazuje prav v razmerah, ki velike večine niso le pahnilo v vegetiranje ob mizerni plači, pač pa so jim vsilile tudi “kešpička razmišljanje”, se pravi brezplodno sanjarjenje o temi pridobivanja. Kosmo nikakor noče veljati za glasnika ponižanih in razžaljenih (pa čeprav ima med njimi lepo število prijateljev in znancev), še manj je eskapist, ki bi želel prešpricati boj za obstanek. Vse, kar hoče, je le živeti po svoje, in ne da se motiti. Pa ne le pri tem, da se nikakor ne zmeni za ponudbo modnih drog in ob vseh raznovrstnih zadetostih ostaja “zagrizen alkoholik”. Kosmo in njemu podobni nikakor niso žrtve globalnih trendov (oziroma nočejo obveljati za take), niti ne trpijo njihovih stranskih učinkov v obliki odtujenosti, izpraznjenosti, brezizhodnosti, čustvene podhranjenosti itn. So sicer marginalci, a ne po sili razmer, pač pa iz prepričanja; če že ne iz zavestnega prepričanja in načrtno ignorance, pa zato, ker jim za vse skupaj pač dol visi. Če rečem, da je v vsej tej drži nekaj bitniškega, nehote namignem na literarne vzore in aluzije, morda celo na epigonstvo, to pa bi bilo spet zgrešeno, saj prav bitniškemu izročilu ne more biti nič bolj tuje od obujanja in posnemanja.

Saj ne, da bi bili alkoholni hlapi zdaj kar samoumevno valilnica inspiracije, in avtor sam se dovolj zaveda omejitev, ki jih nalaga kakršna koli zasvojenost. Domet pijanskih možganov še najbolj poznajo strežajke, ki imajo “že tako vsak šiht poln česnik ukladanj”, iluzij pa si ne dela niti avtor sam. “Prvi mesec v službi je najbrž res zanimiv, ko spoznavajo folk, ki jih plodi z blaznimi načrti. Toda klientela še po petih letih tupi eno in isto štorijo. Nič se ne premakne. Sčasoma natanko vejo, katera beseda bo sledila neizživetim sanjam. Poslušajo, da prodajo kavsno. Boljše so

od vsakega psihiatra.” V Punku kljub krožni zasnovi in mnogim ponavljanjem ni niti sledu pijanske monotonije, nasprotno, proza je neverjetno živahna, vitalna, očiten je tudi smisel za humor. To, kar s svojim pisanjem prinaša Kosmo, ni niti slog, še manj pa poza, in komaj lahko spominja na zavestno izbiro. Je način življenja.

Na koncu knjige se v vzratnem pogledu od zgodbe do zgodbe razkrije celo tako pravilno in dosledno stopnjevanje določenih motivov, da bi bilo vse napisano z minimalnim trudom mogoče spremeniti v roman. Krožna zasnova posameznih zgodb razkrije spiralno zgradbo, čeprav se ves čas ponavlja isti vzorec: “Z Indotom sva celo noč krožila po oštarijah. Za nama so ugašali luči. Zjutraj sva se brez denarja znašla na avtobusni postaji.” Glede Kosma samega se sicer ni bati kakšnih posebnih sprememb (še posebno ne spreobrnitve v smislu trajne streznitve, redne zaposlitve in družinskih obveznosti), prav gotovo pa v pripovedi dozori njegov literarni dar, prikoplje pa se celo do nekakšnega zvezdnitva.

Se avtor zaveda, da je napisal neke vrste razvojni roman? Je to sploh pomembno? Veliko zanimivejše je njegovo samorazumevanje, ki od zgodbe do zgodbe skoraj nenamerno, vendar odločilno napreduje. Začne se precej bedno. “Ljudje so v meni videli zgolj nadlego, k pije z brezdelneži in zadeta komira na klopi v parku. Nihče ni vedel, da pišem, zato sem poklical Peteta. Rabil sem prepoznavnost.” Temu sledijo osupljivi literarni nastopi, ki se še kako razlikujejo od tradicije smrtnega dolgočasje slabo obiskanih javnih branj, ter pojavljanje v videospotih, v katerih so se končno vsi naveličali konvencionalne plešoče lepote. “Postali smo dokaj znani, čeprav nihče ni vedel, kaj pravzaprav počnemo. Bili smo nič in ponujali vse. Obljubljali smo vse in dali nič.” Od tod naprej na sceno poleg pijančkov in zgubarjev uletavajo tudi ustvarjalci, pa naj bodo še tako neartikulirani, še tako marginalni in celo (z izjemami) brez resnejših ambicij. Mimo prinese urednika lokalne revije, ki je zastavil zanjo svoje premoženje, prsato vaško poeteso, pa slikarko, ki se nima kam dati in tako z bratom vodi gostilno. No, in seveda Hidrogliste, avtorjev najbližji krog s Hatlakom (tipom, ki je utrujal s harmoniko in ga je pozneje odkril Terrafolk), s snemalcem Duletom, ki mu je kamera, ki jo je dobil za rojstni dan, odprla vrata v nov svet, ter slikarjema Lazarjem in Indom. “Ne vem, po kakšnem ključu nas je našel, ampak vsi smo bili ljubitelji žlahtne kapljice.”

Bralca bo gotovo razveselila presenetljiva prvinskost prizorov. “Izmenjali smo si darila: liter, bukva, klobase in kruh.” To pa so besede, ki se dandanes berejo z enakim začudenjem kot “svoboda, resnica, pogum” na naslovnici lokalne literarne revije. In ko smo že pri pojmih s posebnim, že

napol pozabljenim nabojem, velja omeniti vsaj še “spokojnost, brezdelje in samoto”, avtorjeve tri gracije. Ljubezen do lenobe je pravzaprav konstanta. “Jaz sem čez dan poležaval, zvečer dremal, ponoči sanjal. Lenariti je lepo. Nobenih problemov nimaš, samo staraš se in boli te kurac za vse.” Saj niti nismo mogli več upati, da bomo stavek, kakršen je ta, še prebrali v časih, ko je boemstvo kot modni dodatek s svojo preračunljivo vnemarnostjo samo šminkerstvo na kvadrat, enako buržujski (kot zloščeni najnovejši modeli terencev na mestnih vožnjah) pa so tudi tako imenovani urbani nomadi.

A ne pri Kosmu, pri katerem ljudje ostajajo svoji, pa kar koli se jim že zgodi. “Edvin je zamenjal precej šihtov. Šele pri Komunali je smel biti svoj. Preprost in pošten. Najraje je sodeloval pri pogrebih. Izrazil je tisto, česar jaz nisem smel,” pripoveduje avtor, ki se izkaže tudi za prodornega opazovalca. Iskanje svoje identitete pri njem kratko malo ne ujema z nateravanjem prepoznavnosti, kaj šele popularnosti, če pa že, se to zgodi le po naključju (še enem izmed premnogih v njegovem življenju). In tako se zgodba ne konča v višavah medijske popularnosti (v katere tako neokusno grebatorsko rinejo starlete iz resničnostnih šovov), pač pa (spet) med klošarji. Avtorjeva premična zabava pa se še vedno navdihnjeno opoteka med nižanimi pričakovanji zgubarskega horizonta in vablјivim klicem noči.